

Världskrigens tid – Sammanfattning.

Första världskriget:

Orsaker till första världskriget:

- Nationalism
  - Länderna som uppstod på 1800-talet hade rubbat maktbalansen.
  - Italien 1860
  - Tyskland 1871.
  - Tysk-franska kriget 1871: Fred under förnedrande former. Franska områden erövrades (Elsass/Lothringen)
  - Skapade rivalitet mellan länder.
  - Skapade spänningar inom de länder som hade många olika nationaliteter (ex. Österrike-Ungern).
- Imperialism
  - Kamp om kolonierna.
  - Skapar spänningar mellan länderna om olika kolonier.
  - Mindre väpnade oroligheter redan innan kriget (ex. Fashoda 1898).
  - Flera länder drömde om att bli stormakter.
  - Behov av billiga råvaror.
  - Behov av nya marknader.
- Industrialisering/Kapprustning
  - Med industrialiseringen kom nya vapen (kulsprutor, slagskepp, artilleri etc.)
  - Massproduktion av vapen.
  - Länderna "rustade för fred".
  - Skapar resursbehov som i sin tur skapar konflikter mellan länder.
- Allianserna
  - När maktbalansen rubbats slöt de olika länderna sig samman i allianser.
  - Trippelalliansen: Tyskland, Österrike-Ungern, Ryssland.
  - Trippelententen: Frankrike, Ryssland, England.

Läget i Europa innan Kriget

- Optimism och framtidstro.
- Ekonomisk expansion.
- Industriell explosion.
- Sammanhängande fred sedan 1871.
- Snabb teknisk utveckling.

Storbritannien:

- Världens ledande handelsnation.
- Hade stor flotta men också stor militär.
- Kolonier i hela världen: Ett imperium där solen aldrig gick ner.
- Såg såväl tysk som fransk strävan efter kolonier som ett hot.

Frankrike:

- Hade världens, kanske, största armé.
- Strävade efter kolonier i Afrika.
- Ville ha revansch på Tyskland.

Ryssland:

- Såg sig som stormakt.
- Ville ha hamnar i Medelhavet.
- Såg sig som broderfolk till slaviska folk på Balkan, framför allt serberna.

Tyskland:

- Hade stormaktsambitioner.
- Ville ha fler kolonier.
- Hade ett växande behov av råvaror till stålindustri och rustningsindustri.
- Ville bli lika stor sjömakt som Storbritannien.
- Nära allierade med Österrike-Ungern.

Österrike-Ungern:

- Ett rike med stora inre spänningar pga nationalistiska idéer.
- Många olika folkslag som styrdes av kejsaren i Wien.
- Såg Ryssland som ett hot.
- Ville expandera ytterligare på Balkan.

Balkan:

- Osmanska riket styrde över området fram till 1912-1913 då flera stater fick större frihet.
- Österrike styrde över Bosnien och Kroatien som de ansåg vara delar av riket.
- Serbien var nära allierat med Ryssland.
- Flera väpnade nationalistiska grupperingar.

Tändande gnistan:

- Skotten i Sarajevo 28/6 1914
- Gavrilo Princip skjuter Franz Ferdinand, tronföljare av Österrike-Ungern.
- Princip var serbisk nationalist.

Julikrisen och Svarta veckan:

- Österrike-Ungern ställde krav på Serbien:
- Hävdade att det var Serbisk propaganda var orsak till mordet.
- Hävdade serbiska regeringen ansvarig för mordet.
- Serbien fick 23/7 krav som skulle vara uppfyllda 25/7.
  - Serbiens regering skulle ta avstånd från all propaganda mot Österrike-Ungern.
  - Upplösa vissa föreningar som propagerade mot Österrike-Ungern.
  - Förändra undervisningen i skolor så att inte propaganda mot Österrike-Ungern förekom.
  - Avlägsna alla officerare och tjänstemän som var skyldiga till propaganda mot Österrike-Ungern och lämna ut deras namn.
  - Tillåta representanter för Österrike-Ungern delta vid bekämpning av propaganda.
  - Låta Österrike-Ungern få delta i polisundersökning mot alla som misstänktes för deltagande vid attentatet 28/6.
  - Omedelbart gripa ett antal statstjänstemän som ansågs delaktiga vid attentatet 28/6.
  - Ytterligare krav på gripanden, förbud mot uttalanden för statstjänstemän och liknande. Allt under överinseende från Österrike-Ungern.
- När ultimatum inte uppfylls förklaras krig. Det inleder **svarta veckan**.
  - Österrike-Ungern förklarar krig mot Serbien.
  - Ryssland mobiliserar.
  - Tyskland förklarar krig mot Ryssland.
  - Frankrike mobiliserar.
  - Tyskland förklarar krig mot Frankrike.
  - Tyskland anfaller Frankrike genom Belgien.
  - Storbritannien förklarar krig mot Tyskland.
  - Alla kolonier dras in i kriget.

Schlieffenplanen:

- Den tyska planen att undvika tvåfrontskrig.
- Snabbt anfall, inringa Paris och knäcka Frankrike snabbt för att sedan vänta vapnen mot Ryssland.
- Stoppades vid Marne och övergick till skyttegravskrig.

Kriget på västfronten:

- Skyttegravskriget
- Slaget vid Verdun 1916
- Slaget vid Somme 1916
- USA in i kriget 1917.
- Tyskland kapitulerar ovillkorligt.
- Vapenstillestånd 11/11 kl 11.00 1918.
- Kejsare i såväl Österrike-Ungern som Tyskland abdikerade.

Nya vapen användes:

- Kulsprutan – Extra effektiv mot soldater. Framförallt under anfallen från skyttegravarna.
- Gas – Spreds över skyttegravarna. Dödade sällan men gav fruktansvärda skador.
- Flygplan – Till en början för spaning, mot slutet av kriget bombningar.
- Stridsvagnar: Britterna, mot slutet av kriget.
- Ubåtar – Framförallt tyskarna. Det oinskränkta ubåtskriget.

USA:

- Går in i kriget pga Tysklands ubåtskrig och ekonomiska orsaker.
- Ingen krigföring på amerikansk mark. Helt oförstörd industri.
- Blir stridande part 1917. En viktig orsak att Tyskland kan besegras.

Kriget på östfronten:

- Rörligt. Böljade fram och tillbaka.
- Ryssland anfaller Tyskland 13/8 1914.
- Slaget vid Tannenberg 17/8 segrar Tyskland. 200 000 ryska krigsfångar.
- Enorm frontsträcka vilket ger annan krigföring.
- Österrikes offensiv mot Serbien. Intar Belgrad, men med stora förluster.
- Österrike anfaller Ryssland även där var förlusterna stora.
- Stor rysk offensiv 1917 som misslyckas.
- Efter ryska revolutionen ger Ryssland upp.
- Freden i Brest-Litovsk 3/5 1918 avslutar kriget på östfronten. Stora förluster av områden och krigsskadestånd.

Turkiet:

- Gick in i kriget på tysk sida.
- Ryssland blir avskurna från medelhavet.
- Allierat anfall vid Galipoli med katastrofalt resultat.

Ryska revolutionen:

- Svält, fattigdom och missväxt präglade Ryssland.
- Revolution i Ryssland i februari (mars enligt vår kalender) 1917.
- Tsar Nikolaus II abdikerar 11/3 1917.
- En regering av liberaler och socialister tar över, driver kriget vidare.
- Oktoberrevolutionen 7/11 1917.
- Lenin och hans bolsjeviker leder revolutionen: Fred till varje pris.
- Efter freden Brest-Litovsk ute ur kriget.
- Inbördeskrig till 1923.
- 1922 bildas Sovjetunionen.

Versaillesfreden 1919:

- Undertecknas i juni 1919 i Versailles.
- Tyskland utmålas som syndabock – tvingas erkänna skuld.
- Enormt krigsskadestånd (motsvarar 96 000 ton guld)
- Förbjöds ha flotta, flygvapen, ubåtar, unga vapen.
- Endast 100 000 man i armé tillåts.
- Mister landområden och samtliga kolonier.
- Kejsardömena ersätts av demokratier.
- Dolkstötslegenden
- Nationalitetsprincipen gällde alla utom Tyskland.

Krigets konsekvenser:

- Tekniska landvinningar
- Militär teknik blev civil teknik (ex. flygplan)
- Nationernas Förbund (NF) som var ett försök till långvarig fred.
- Ekonomiskt kaos i Tyskland.
  - Hyperinflation.
  - Ekonomisk kollaps.
  - Ökad arbetslöshet
- tysk revanschism
  - Kommunisterna stärks -> revolutionslust.
  - Dolkstötslegenden (armén hade aldrig blivit besegrad)
  - Judar, kommunister, demokrater fick skulden.
- Ekonomisk tillväxt när Europa skulle återuppbyggas.
- Inbördeskrig i Finland
- Nya länder:
  - Ryssland -> Sovjetunionen
  - Osmanska riket -> Turkiet
  - Tjeckoslovakien
  - Polen
  - Jugoslavien

- Finland
- Estland
- Lettland
- Litauen
- Stormakter kollapsade.
- Ryska revolutionen
- Tillväxt för kommunism, fascism och nazism.

Mellankrigstiden

- Totalt deltog runt 60 miljoner soldater.
- Någonstans mellan 10-20 miljoner döda, siffran är osäker.
- Omkring 30 miljoner sårade.
- Ytterst få fick någon hjälp efter kriget.
- Alla deltagande länder drabbades hårt av förluster.
- Vintern 1918-1919 drog Spanska sjukan in över Europa.
  - Influentaepidemi.
  - 20 miljoner döda i Europa, 150 miljoner i hela världen.
- Framtidstro!
  - Radion blev allmän egendom – nyheter, underhållning.
  - Filmer och biografier börja komma.
  - Bilar, bussar, cyklar blir vanliga färdmedel.
  - Kortare arbetstider, kvinnor ut på arbetsmarknaden, bättre hygien.
  - Demokratin, för både kvinnor män, sprider sig i Europa.
  - Snabb industriell utveckling – ekonomisk tillväxt.
  - Snabbt växande ekonomi ledde till att allt fler spekulerade i aktier (en del blev oerhört rika).

Världen:

- Nationernas förbund Blev svagt pga USA inte gick med.
- USA – isolerar sig mot omvärlden.
- Syd- och Mellanamerika – oroligt. Revolutioner. USA ingriper där när det gynnar deras inheska intressen.
- Afrika – Fortsatt kolonialvälde. Några kolonier blir fria. Egypten från 1922.

Börskrasch och depression:

- Spekulationsekonomi i USA på 1920-talet.
- Människor ville spara i aktier för att tjäna stora pengar. Ett fåtal blev oerhört rika.
- Många småsparare hade tagit lån för att investera i aktier. Bankerna uppmuntrade det.
- 24/10 1929: Svarta torsdagen.
- Börsen i New York kraschar. Värdet faller, alla vill sälja och ta ut pengar. Bankernas pengar tar slut.
- På kort tid går 5000 amerikanska banker i konkurs.
- Detta leder till depression: fattigdom, arbetslöshet, ekonomiskt haveri.
- Sprider sig till Europa.
- Mellan 1929 och 1932 minskar världsproduktionen med 40%.
- Världsomspännande depression gav grogrund för extrema partier.

The New Deal:

- Engelsk ekonom: John Maynard Keynes idé: om de fattiga får nog att konsumera kommer ekonomin igång.
- Staten skulle låna till offentliga investeringar för att öka folk i arbete.
- 1932 vinner Franklin D Roosevelt USAs val på Keynes idéer: Programmet kallas The New Deal.
- USA tar sig ut ur krisen.
- Fördubblad statsskuld men minskad arbetslöshet och ökad framtidstro.

Tyskland efter första världskriget:

- Weimarrepubliken – svag demokrati.
- Revolutionshot från både vänster och höger.
- Depression
- Hög arbetslöshet
- Hög inflation
- Revanschism
- Dolkstötslegenden dominerar.

Hyperinflationen:

- Fransk oro för Tyskland.
- Höst 1922 – Tyskland klarar inte betala skadestånd. Franska trupper går in i Ruhr.
- Strejker och liknande. Regeringen stöder arbetare. Trycker upp pengar.
- Inflation utan kontroll.
  - augusti 1923: 1 \$ - 1 miljon mark.
  - November 1923: 1 \$ - 4 biljoner mark.
- Vanligt folk blev ruinerade.
- USA oroar sig för sin ekonomi, hjälper Tyskland med lån. Krisen hejdas.
- Ekonomin började återhämta sig pga ny valuta, stora lån, minskade skadestånd.

Ölkällarkuppen:

- Ekonomisk kris gav ökat stöd för extremistpartier.
- 8/11 1923 försökte NSDAP (nazistpartiet) genomföra en statskupp!
- Kuppen urartade till gatustrider då en rad nazister dödades.
- Ledaren, Adolf Hitler, dömdes till 5 års fängelse (men kom ut efter 9 månader).
- Mein Kampf skrevs under tiden i fängelset.

Orsaker till Andra världskriget:

- Versaillesfreden
  - Tyskland straffades, tvingades erkänna skuld till kriget.
  - Krigsskadestånd
  - Dolkstötslegenden
- Ekonomiska orsaker
  - Tysk hyperinflation 1921
  - Lånekarusell i USA på 1920-talet.
  - Börskrasch i USA 1929.
- Politiska orsaker:
  - Italiensk fascism 1922 (Benito Mussolini).
  - Tysklands nationalsocialism (Nazisterna blir största parti 1932).
  - Hitler blir rikskansler 1933.
  - Våldsförhållande ideologi.
  - Koncentrationsläger för olikänkande.
- Militära orsaker
  - Tyskland rustar upp.
  - Tyska landvinningar utan krig: 1936 – Rhenlandet, 1938 – Österrike och Tjeckoslovakien.
- Omvärldens passivitet
  - Många tyckte Tyskland blivit hårt behandlade.
  - Ingen ingrep mot Tysklands anspråk.
  - München-överenskommelsen 1938 (Peace in our time).
  - Många såg Hitler som en garanti mot Sovjetunionen.
- Molotov-Ribbentrop-pakten
  - 23/8 1939.
  - Tyskland och Sovjet delar upp Östeuropa.
  - 1/9 anfäller Tyskland Polen.

Hitlers väg till makten!

- Föds i Österrike 1889.
- Ville bli konstnär men var ganska misslyckad.
- Anslöt sig till den tyska armén under första världskriget.
- Blev efter kriget övertygad om att kriget kunde vunnits om det inte varit för politikerna.
- Anslöt sig till NSDAP, gjorde snabb karriär.
- Blev ledare 1923.

- Ölkällarkuppen
- Fängelse – skriver Mein Kampf
- Anklagar i boken judar och kommunister för tysklands eleände.
- Landet behövde renas från "främmande raselement".
- Den ariska rasen skulle dominera världen.
- Demokrati förkastas.
- Slagord: "Ein volk, ein Reich, ein Führer"
- Ideologin:
  - Ariska rasen
  - Det tredje riket.
  - Den judiska rasens
  - Dyrkan av det starka, förakt för det svaga.
  - Militär romantik.
  - Antidemokrati.
- Hitler var en skicklig talare, lyckades få anhängare.
- Budskapet tilltalade såväl överklass som de som förlorat mycket.
- Nazistpartiets bråkstakar: SA.
- 1933 vinner NSDAP valet.
  - Riksdagshusbranden – kommunisterna får skulden – förbjuds.
  - Så småningom förbjuds även andra pariter, förföljelsen av oliktankande, läger för oliktankande.
  - Väljarstöd 1924: 6,5%, 1928%, 1932 37,3%
- 1934: Alla andra partier förbjudna – Hitler blir Führer.

Vägen mot kriget.

- 1935: Allmän värnplikt införs.
- Luftwaffe 1935 – Hermann Göring
- SS, nazisternas elitkår, med Heinrich Himmler som ledare grundas 1929
- SA förintades – "De långa knivarnas natt" 30/6 1934.
- Mängder av brott mot Versaillesfreden
- Andra nationer var rädda för krig.
- Vissa såg Tyskland som skydd mot Sovjetunionen.
- Minnena av första världskriget.
- Vissa tyckte Tyskland blivit för hårt drabbade.
- Stålxeln 1936: Tyskland och Italien enas.

Erövringar utan krig:

- Stark krigsmakt -> Hitler ställde krav på grannländer.
- 1938: Österrike blir del av Stortyskland "Anschluss".
- Gör anspråk på Sudetenland.
  - Münchenöverenskommelsen.
  - Chamberlain – Peace in our time

- Snart är resten av Tjeckoslovakien tyskt.
- Sommaren 1939 krävs delar av Polen
- Molotov – Ribbentrop-pakten 23/8 1939.
- Polen delades upp.

Andra världskriget:

Blixtkrig:

- 1/9 1939
- Blixtanfall längs hela den tysk-polska gränsen
- Kombination fallskärmsjägare-stridsvagnar-störtbombplan visade sig fruktansvärt effektiva.
- Polska armén chanslös (kavalleri mot pansarvagnar).
- Polen besegrat på fyra veckor.
- 3/9 1939 förklarar Storbritannien och Frankrike krig mot Tyskland.

Finska vinterkriget:

- Sovjet ställer krav på finskt territorium.
- Orsak: önskan om kontakt med Östersjön.
- Finland vägrar.
- Sovjet iscensätter fejkat anfall på Sovjet. Anfaller november 1939.
- Finland var förberedda vinterkrigföring. Väl utrustade och kunde terrängen.
- Finland gör hårt motstånd mot Sovjet men tvingas ge upp i mars 1940.
- Många svenskar deltog frivilligt på Finlands sida.

Danmark och Norge:

- 9/4 1940: Tyskt blixtanfall mot Danmark och Norge
- Orsak: Danska jordbruket och norska kusten (ubåts- och flygbaser)
- Danmark: inget militärt motstånd
  - Flyktingströmmar över Öresund
- Norge: håller ut några veckor. Hjemmefronten gör motstånd under hela kriget.
  - Norge och motståndet mot nazisterna kom att spela en viktig roll under hela kriget

I väster:

- 10/5 1940: Tyskt blixtkrig i väster
- Belgien, Holland, Luxemburg och Frankrike.
- 10/6 1940 Paris kapitulerar.
- "Undret vid Dunkerque" 330 000 allierade soldater räddas.
- Misslyckade försök av Frankrike och Storbritannien att slå tillbaka tyskarna.

Hösten 1940:

- Slaget om Storbritannien.

- Tyskland ville krossa brittiskt flygvapen för att inta Storbritannien, men misslyckades.
- Närmare 5000 flygplan och piloter från flera länder deltog.
- London och andra städer bombades hårt.

1941:

- Tysk invasion på Balkan, får rädda Mussolini som försökt invadera.
- 22 juni 1941: Operation Barbarossa: Anfall mot Sovjetunionen.
- Snabba tyska framgångar.
- Finland ställer sig på Tysklands sida, anfaller in i Sovjet: Fortsättningskriget.
- Nästan vid Moskva december 1941 men lyckas inte inta huvudstaden.
- Tyskland räknade med seger inom tre månader.

Stilla havet:

- 7/12 1941 anfaller Japan flottbasen Pearl Harbour på Hawaii.
- Blixtanfall: 350 japanska flygplan och några ubåtar anföll USAs stillahavsflotta som låg i hamn.
- Orsak: Japan ville dominera Stilla Havet.
- USA går in i kriget.

Nyår 1941/1942:

- Få tror på annat än tysk seger i Europa.
- Tyskland kontrollerar från franska atlantkusten till Moskva.
- Endast Storbritannien och Sverige är fria.
- Sovjetunionen har inte fått igång sin krigsmaskin. Är dessutom oroade för Japan.
- Japan kontrollerar stora delar av Stilla havet och hotar även Australien.

1942: Vändpunkterna:

- Midwayöarna: 4-7/6
  - Sjöslag/flyg.
  - Japansk framryckning mot Hawaii och Stilla havet stoppas.
  - Efter detta slås Japan tillbaka steg för steg.
- El-Alamein: 23/10-3/11:
  - Pansarslag i Egypten.
  - Allierad seger i Nordafrika. Efter denna trycks Tyskland undan för undan ut ur Nordafrika.
- Stalingrad 21/8 1942 – 2/2 1943
  - Staden Stalingrad hindrade vägen till ryska oljefält som Tyskland behövde.
  - Strider inne och runt staden.
  - Över en miljon stupade.
- Brittiska bombningar av tysk infrastruktur kommer igång. Vissa av bombningarna är rena terrorbombningar (ex Hamburg och Dresden)

1943: Början på slutet

- De allierade kontrollerar Nordafrika.
- 9 / 7 : Allierad invasion av Sicilien – Italien.
- Italien byter sida – Mussolini avsätts.
- Pansarslaget vid Kursk -> Efter detta backar tyskarna tills kriget är förlorat.

1944:

- Stora sovjetiska segrar på östfronten – Tyskland pressas bakåt.
- 6/6 invasion i Normandie – Operation Overlord
- 20/7 mordförsök på Hitler som misslyckas.
- 25/8 befrias Paris
- November första amerikanska förbanden in i Tyskland
- 16/12 1944 – 25/1 1945: Ardenneroffensiven. tysk motoffensiv, bland de blodigaste slagen i kriget.

1945:

- februari: Jaltakonferensen. De allierade bestämmer hur Europa ska delas efter kriget.
- Allierade trupper tränger in i Tyskland, från både öst och väst.
- Det tyska samhället faller samman.
- När allierade trupper närmar sig Berlin kastas sista reserver in i kriget: barn och gamla.
- 30/4 Hitler begår självmord. Karl Dönitz tar över.
- 4/5 vapenstillestånd.
- 7/5 Tyskland kapitulerar villkorslöst.

Japan besegras:

- 1942: USA besegrar Japan vid Midwayöarna 4-7/6. Efter detta drivs Japan bakåt.
- 1943-44: USA pressar Japan bakåt, steg för steg.
- 1945: Slaget om Iwo Jima 19/2-26/3 , Okinawa: Symboliska men mycket kostsamma segrar.
- 6/8 1945: Hiroshima, 9/8 1945 Nagasaki
- 2/9 1945: - japansk kapitulation

Konsekvenser av kriget:

- Förintelsen blir känd (mer om detta efter provet).
- Nürnberggrättegångarna för de ledande nazisterna. Många avrättas.
- FN bildas.
- Ökade spänningar i Europa och mellan USA och Sovjetunionen -> Kalla kriget.
- Över 70 miljoner döda, ungefär 50 miljoner civila.
- Europa i ruiner.
- Nya nationer och gränser.
- Samarbete istället för krig i Västeuropa.
- Avkolonisering
- Delning av Tyskland
- Israel bildas.